

Sosyal Pekiştireçlerin ve Model Davranışlarının, Çocukların Ahlaki Yargılarının Şekillenmesindeki Etkisi (Bandura Örneği)

Ramazan GÜREL *

Özet- Bu makale, Bandura'nın 5-11 yaş aralığındaki çocukların ahlaki yargılarının şekillenmesinde model alma ve sosyal pekiştireçlerin etkisini test etmek üzere gerçekleştirdiği araştırmasının ulaştığı sonuçları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda makalede, Bandura tarafından üç farklı deney ortamında 5-11 yaşlarındaki çocuklar üzerinde, ahlaki gelişim ve uyum sağlamada sosyal öğrenme, pekiştireçler ve model davranışlarının etkilerine dair gerçekleştirilen deneysel faaliyetlerin uygulama sonuçlarına ve bu sonuçlarla ilgili değerlendirmelere yer verilmiştir. Bandura araştırmasını 78'i erkek ve 87'si kız olmak üzere toplam 165 öğrenci üzerinde gerçekleştirmiştir. Araştırma, operant seviyelerin ölçülmesi, deneysel işlemler aşaması ve uygulama sonrası aşama olmak üzere üç aşamada tamamlanmış, her aşamada çocukların ahlaki yargılarına dair fikir yürütmeye yardımcı olacak hikâyelere yer verilmiştir. Bandura'nın ulaştığı sonuçları değerlendiren bu makalede, Piaget'in basamak teorisinden farklı olarak, Bandura örneği üzerinden model davranışlarının ve sosyal pekiştireçlerin çocuklarda ahlaki açıdan davranış değişikliği meydana getirme konusunda daha öncelikli bir fonksiyon icra edebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler - Bandura, Sosyal öğrenme, Model davranışlar, Pekiştireç, Ahlaki yargı

* Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı

E-posta: ramazan.gurel@hotmail.com

Giriş

Sosyal öğrenme kavramı, günümüzde eğitim, eğitim psikolojisi, ahlak gelişimi, değerler eğitimi gibi alanlarda dikkate alınan bir kavramdır. Bu kavram, teorik olarak Sosyal Öğrenme Kuramının konusu olmuştur. Bazen “Sosyal-Bilişsel Kuram” (Social Cognitive Theory) olarak da isimlendirilen (Bandura, 1977, s. 38) bu kuramın temel yaklaşımı, insanın her türlü öğrenmesinin bireysel, çevresel ve davranışsal faktörlerin karşılıklı etkileşimi sonucu olduğu yönündedir (Bandura, 2001, s. 1-26; Ergün, 2004, s. 23). Yine bu kurama göre, insanın sosyal bir varlık olmasından hareketle toplumda bireylerin, başka bireylerin davranışlarını model alması ve gözlemlemesi sonucunda da öğrenme gerçekleşebilir¹ (Bayrakçı, 2007, s. 200; Demirbaş ve Yağbasan, 2005, s. 165-166). Bu yönüyle Sosyal Öğrenme Kuramı, insanın davranışlarını deneysel olarak ve belirli prensiplerle açıklayan davranışçı kuramlardan ayrılmaktadır.

İnsanların karşılıklı etkileşim sonucu birbirlerinden bir şeyler öğrenmelerine, başkalarının davranışlarını gözlem yoluyla model almalarına ilişkin ilk açıklamalar Platon ve Aristo’ya kadar dayanmaktadır. Onlara göre eğitim, bireylere gözlem yapabilme ve model alma imkânının tanınması, bu doğrultuda en iyi modellerin seçilerek bireylere sunulması olarak düşünülmelidir (Kanad, 1948, s. 148, 169). İnsanların birbirinden öğrenmesi hususunda daha sistemli düşünceleri dile getiren ilk düşünür ise John Dewey olmuştur. Dewey, zihni ve zihnin oluşumunu toplumsal bir süreç olarak görmüş, okulu toplumun bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Dewey’e göre öğrenci okulda bir toplumun üyesi gibi davranmalı, arkadaşlarıyla işbirliği içerisinde ilgilerini yönlendirmeye teşvik edilmelidir (Field, 2001). Daha sonraki dönemde Rus Psikolog Vygotsky öğrenmeyi, sosyal ortamda öğrenenin ilgisine bağlı olarak ve öğretmenlerin rehberliğinde gerçekleşen bir faaliyet olarak açıklamıştır (Korkmaz, 2003, 250-251). Sosyal öğrenme olgusu bir kuram olarak ise ilk kez 1947’de Julian Rotter tarafından geliştirilmiştir (Bayrakçı, 2007, s. 200).

¹ Sosyal öğrenme teorisine göre model alma yoluyla öğrenme birbirine bağlı dört aşamalı bir süreç dayanır: **1.** Dikkat (attention), **2.** Hatırd Tutma (retention), **3.** Uygulama ve Davranışı Meydana Getirme (motor reproduction), **4.** Güdülenme (motivation). Bu aşamalara bağlı olarak model alarak öğrenmede şöyle bir süreç takip edilir: Modellenecek davranışı belirleme - model davranışını pekiştirme - model alacak kişinin davranış için hazır halde bulunması - model alan kişinin davranış zihninde kodlaması - model alan kişinin davranış için motive edilmesi - model alan kişinin davranış aktif olarak gerçekleştirmesi (Bk. Demirbaş ve Yağbasan, Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarılarının Kalıcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, 5(1), s. 165-166).

Günümüzde ise sosyal öğrenme kuramı denildiğinde akla gelen öncelikli isim Albert Bandura'dır. Bir psikolog olarak Bandura, özellikle sosyal psikoloji ile ilgilenen diğer birçok psikolog gibi zihinsel gelişimin yanında ahlaki gelişimi de bir sosyal öğrenme meselesi olarak ele almış, "ahlaki davranış ve değerler normatif olduğuna göre insan bu normları nasıl öğrenmekte ve benimsemektedir? Ahlak normlarının ve ahlaki davranışların değişmesi ve şekillenmesi hangi temel faktörler çerçevesinde izah edilebilir?" (Güngör, 2000, s. 44-45) sorularına cevap aramıştır. Öğrenmeye getirdiği sosyal-davranışçı yaklaşımla Bandura, Sosyal Öğrenme Kuramı'nı insanların ahlaki değerleri nasıl öğrendiklerini açıklamak üzere daha da geliştirmiş; düşünme, hafıza, dil ve davranışların sonuçlarını tahmin etme ve değerlendirme gibi süreçleri de içine alacak şekilde genişletmiştir (Malone, 2002, s. 10-13). Farklı deney ve araştırmalarıyla Bandura, sosyal öğrenme, sosyal pekiştireç ve model davranışlarının, çocukların ahlaki yargılarının şekillenmesindeki rolünü inceleyerek ahlaki yargı gelişimi ve değerlerin öğrenilmesini bir sosyal öğrenme meselesi olarak ele almıştır. Bu makalemizde biz, Bandura tarafından çeşitli deney grupları üzerinde yapılan araştırmalar ışığında sosyal pekiştireç ve model davranışlarının, çocukların ahlaki yargılarının şekillenmesinde öncelikli etkiye sahip olabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktayız. Ayrıca Bandura'nın konuyla ilgili ulaştığı sonuçları değerlendirmeyi, bu sonuçları özellikle Piaget'in "basamak teorisi" olarak bilinen teorisiyle karşılaştırmayı ve buna bağlı olarak bazı önerilerde bulunmayı da istiyoruz. Bu sebeple makalede Sosyal Öğrenme Kuramıyla ilgili diğer teori ve yaklaşımlara yer vermeyip sadece Bandura örneği üzerinden konuyu ele alacağız. Bu anlamda makalemizin, tamamen Bandura'nın yaptığı araştırmanın verileri üzerine temellendirileceğini de dikkatlere sunmamız gerekir.

Bandura'nın Ahlaki Yargıların Gelişimini Anlamlandırma Çabaları

İnsanın davranışlarının altında yatan nedenleri tespit için birçok teori geliştirilmiştir. Bu teorilerin ulaştığı sonuçlara göre son zamanlara kadar öne çıkan genel görüş, bir ihtiyaca bağlı olarak insanı herhangi bir davranışa zorlayan belirleyici gücün, onun sahip olduğu iç dürtüler ve itici güçler olduğu görüşüdür. Her ne kadar bu görüş geniş çapta kabul görse de tamamen karşı çıkılmaz değildir. İnsanın ahlaki değer yüklü davranışlarını sadece psikolojik faktörlerle açıklayan bu tür teoriler, hem düşünce hem de uygulanabilirlik açısından eleştirilmiştir (Bandura, 1971, s. 1) Buna karşılık sosyal öğrenme kuramına göre insan, ne sadece iç güçlerinin ne de sadece çevresel etkenlerin kontrolü

altındadır. İnsan, hayatına tesir eden yaşam deneyimlerini etkileyebilme yeteneğine sahip bilinçli bir varlıktır. Bununla birlikte dış uyarıcılar ve pekiştiriciler de insan davranışlarını etkilemektedir. İnsan, kendi davranışlarının meydana getirdiği uyarıcı etkenlerin yönetiminde ve başkalarının sergilediği davranışlardan elde edilen sonuçlarla belli derecede kendi davranışlarını kontrol edebilir, daha sonra da şekillendirebilir (Bandura, 1971, s. 6). Bu nedenle insanın davranışlarını anlayabilmek için hem bireyi (geçmiş öğrenme ve tecrübelerini) hem de çevresini (bireyin farkında olduğu ve tepki verdiği uyarıcıları) göz önünde bulundurmak gerekir (Mearns, 2004). İnsanın ahlaki değer yüklü davranışlarını anlamlandırmak da bunun dışında değildir.

Bu amaçla Bandura, Piaget tarafından 7-10 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak elde edilen ahlaki yargıya bağlı tepkilerin² şekillenmesinde model alma ve sosyal pekiştiricilerin etkisini test etmeyi tasarlamıştır. Bu amaçla özel seçtiği bireylerden oluşan farklı deney gruplarını üç değişik deney ortamında gözlemleyerek bu gözlemler üzerinden hipotezini temellendirmeye çalışmıştır. Bandura, bu hipotezini, ahlaki yargıda bulunmayla alakalı tepkilerin/sonuçların Piaget'in bahsettiği yaşlarda onun ifade ettiğinden daha farklı olduğunu ortaya koymak, çocukların ahlaki yönden uyumlarının (oryantasyon) değişebileceğini hatta tepki-pekiştiric olasılıklarının yönlendirmesiyle ve uygun sosyal modellerin bulunması şartıyla olumlu yönde tersine bile dönebileceğini kanıtlamak olarak belirtmiştir (Bandura ve McDonald, 1963, s. 275). Bandura, deney grubunu oluşturan çocukları 5-11 yaşları arasından seçmiştir. Araştırmanın tüm aşamalarına toplam 78 erkek ve 87 kız katılmıştır. Bu katılımcılar, Hıristiyan Din Okulu ve çoğunlukla toplumun orta seviyesine hitap eden İlköğretim Halk Okulu'ndan seçilmiştir. Araştırma, din okulunda hafta sonu, halk okulunda ise hafta içi gerçekleştirilmiştir. Uzman ve model olarak ise Stanford Üniversitesi'nden kız öğrenciler görev almıştır.

2 Piaget, zihni gelişiminden söz ederken ahlak gelişimi ile de ilgilenmiştir. O, yardımcılıyla birlikte Cenevreli çocuklar üzerinde yaptığı sistemli gözlemler neticesinde ahlaki duygu ve düşüncenin farklı yaş devreleriyle birlikte ilerlediğini ve ahlaki gelişiminin çocuktaki genel düşünce gelişimiyle paralel seyrettiğini ileri süren bir teori ortaya atmıştır. Bu yüzden onun teorisine “kognitif gelişme teorisi” de denir. Piaget'e göre çocukta ahlaki düşünce gelişimi başlıca iki safha halindedir: Birinci safha, herhangi bir ahlaki düşünceye sahip olmayan çocuğun bu konulardaki ilk düşüncelerinin etrafındaki büyüklerin direkt etkisiyle şekillendiği “otoriteci bir ahlakın” özelliklerini taşıdığı safhadır. Bu safhada çocuk, olay ve durumları somut sonuçlarına göre değerlendirir. Hem niyeti hem de sonucu birlikte dikkate almaz. Ahlakı sadece mevcut katı kurallara bağlılık şeklinde anlar ve kuralların değişemeyeceği kanaatindedir. İkinci safha ise, çocuğun ahlaki değişmez prensipler olarak değil, karşılıklı anlaşmaya bağlı olarak hal ve şartlara göre değişebilen bir normatif sistem halinde gördüğü safhadır. Yapılan işleri artık niyete göre değerlendirmeye başlar. Bu safhalar birbirinin devamı olmakla birlikte birbirinin yerine geçmez ve zihinsel gelişimle eş zamanlıdır (Geniş bilgi için bk. Güngör, 2000, s. 44-45; Bacanlı, 2005, s. 74).

Bandura, araştırması için seçmiş olduğu çocukları üç deney grubuna ayırmıştır. Birinci gruptaki çocuklar, grup intibakının aksine ahlaki yargıları temsil eden yetişkin modelleri gözlemlemiş, modellerin davranışlarının değer yüklü sonuçlarına adapte olmaları için olumlu kabullerle pekiştirilip desteklenmişlerdir. İkinci grup, model davranışlarını gözlemlemiş fakat onların davranışlarına uymak için herhangi bir destek almamışlardır. Üçüncü grup ise, model davranışlarını gözlemlememiş fakat değer yüklü davranışlarla yüz yüze geldikleri ahlaki yargı gelişimi için desteklenmişlerdir. Devam eden uygulamalarda çocuklar üzerindeki genel etkiler test edilmiştir (Bandura ve McDonald, 1963, s. 277).

Testin Aşamaları ve Uygulanışı

Bandura, testini üç aşamada gerçekleştirmiştir: Birinci aşamada çocukların test öncesi operant seviyeleri (bireyin ortaya koyduğu bir davranışın pekiştirilerek tekrarlanma ihtimali) ölçülmüş, ikinci aşamada deneysel işlemler gerçekleştirilmiş, son aşamada ise elde edilen veriler değerlendirilerek birtakım sonuçlara ulaşılmıştır. Bu aşamaları detaylarıyla ortaya koymak testin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Operant Seviyelerin Ölçülmesi Aşaması

Testin deneysel işlemler aşaması öncesinde Piaget'in ahlaki gelişim aşamalarıyla uyumlu olarak çocuklara, bencilce ve kötü niyetle motive edilmiş kişilerin davranışlarını konu edinen ve önemsiz sonuçlar üreten olayların aksine iyi niyetle yapılmış önemli ölçüde maddi zararlı sonuçlanan olayları konu edinen hikâyeler anlatılmıştır. Çocuklara, kararlarını vermeleri ve seçtikleri cevabın sebebini ortaya koymaları için "*Sizce hangisi daha yaramaz?*" diye sorulmuştur. Bu hikâyelere birkaç örnek vermek gerekirse şöyledir:

1. Annesi akşam yemeği için çağırdığında John odasındadır. Aşağı iner ve yemek odasının kapısına gelir. Fakat kapının arkasında bir sandalye vardır. Sandalyenin üzerinde de üstünde fincanlar olan bir tepsi vardır. John bundan habersizdir ve kapıyı açar. Kapı tepsiye çarpar ve fincanlar kırılır.

2. Bir gün Henry'nin annesi dışarıdayken Henry, dolaptan yemek almak ister. Bir sandalyenin üzerine çıkar ancak yiyecek kavanozu hala yüksektedir. Henry, kavanoza ulaşmayı denerken orada bulunan sürahiyi devirir ve sürahi kırılır.

Testin ilk aşamasında bu türden hikâyelere yer verilmesi, deneysel uygulamalar öncesi çocukların ahlaki yargılarını daha güvenilir ve adilane bir şekilde

de değerlendirip objektif sonuçlar elde etme amacına yöneliktir (Bandura ve McDonald, 1963, s. 276). Piaget'in hikâyelerinden³ model alınarak oluşturulmuş olan mesaj yüklü durumları içeren bu hikâyeler, herhangi bir belirsizliği açıklığa kavuşturmak için çocuklar üzerinde önceden test edilmiştir. Ulaşılan sonuçların ciddiyeti hakkında çocukların yorumları ölçülmüş, niyetler veya sonuçlardan çok hikâyelerdeki kişilerin yaptıkları hakkında karar vermeleri için çocukları yönlendirmesi muhtemel ilgisiz unsurlar ortadan kaldırılmıştır⁴ (Bandura ve McDonald, 1963, s. 277). Ayrıca çocuklar, aralarında erkek-kız olarak eşit bir şekilde bölünmüşler, yaşlara göre kategorize edilmişlerdir. Bu sayede deney grupları çocukların yaş ve cinsiyetine göre dengelenmiştir.

İlk aşamanın sonunda hikâyeleri dinleyen çocukların, hikâyelerdeki kahramanların yaptıklarıyla ilgili ulaştıkları ahlaki yargıların sonuçları Tablo1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Farklı yaş seviyelerinde erkekler ve kızların gösterdiği subjektif/objektif ahlak yargıları tepkilerinin ortalama yüzdesi

Yaş Grupları	Sübjektif / Objektif Ahlak Yargılarının Yüzdeleri	
	<i>Erkekler</i>	<i>Kızlar</i>
5 - 6,5 Yaş	% 25 (Objektif Yargı)	% 33 (Objektif yargı)
6,5 – 7,5 Yaş	% 47 (Objektif Yargı)	% 56 (Objektif Yargı)
7,5 – 8,5 Yaş	% 55 (Objektif Yargı)	% 75 (Sübjektif Yargı)
8,5 – 9,5 Yaş	% 65 (Objektif Yargı)	% 50 (Sübjektif Yargı)
9,5 – 11 Yaş	% 59 (Sübjektif Yargı)	% 70 (Objektif Yargı)

Bu tabloya göre, 5 ila 7,5 yaş aralığındaki hem erkek hem de kız çocukların objektif ahlaki yargılar geliştirdikleri gözlemlenmiştir. Yani çocuklar, kahramanların niyetlerine bakmaksızın hikâyeleri, sonuçları ve ortaya çıkardıkları zarar yönüyle değerlendirmiş ve kahramanların “yaramaz çocuklar” olduğu hükmüne varmışlardır. 7,5 ila 9,5 yaşlarındaki çocuklarda ise kızlar daha çok niyeti esas almış ve sübjektif ahlaki yargılar geliştirmişken erkekler objektif yargılarını sürdürmüşlerdir. 9,5 ila 11 yaşları arasında ise tersi bir durum dik-

3 Hikâye ile denegi belli bir durum karşısında tavır almaya yönelme tekniği ilk kez Piaget tarafından kullanılmıştır (Güngör, 2000, s. 88).

4 Bu durum, davranış geliştirme merkezli öğrenme yaklaşımında “davranışın tasviri” olarak isimlendirilir. Buna göre, çocuğa kazandırılması hedeflenen davranışlar somut ve objektif olmalıdır. İlgili davranışlar çocukların algılayabileceği oranda ve birbirleriyle ilişkili konuları içerir tarzda sunulmalı, bu doğrultuda hedefler belirlenmelidir (Bk. Yuvacı, Şafak ve Şirin, 2013, 5/126).

kat çekmektedir. Bu tablo sonuç olarak test öncesi hazırlayıcı hikâyelerin mükemmele yakın bir ön tahmin sağladığını göstermektedir⁵. Çünkü bu hikâyeler başarılı bir şekilde kasıtlı sonuçlar ile yapılandırılmış, böylece hikâye karakterlerinden daha yaramaz olanlarla çocukların aynileşmesi sağlanmıştır (Bandura ve McDonald, 1963, s. 278).

Deneysel İşlemler Aşaması

Bandura, testinin ana bölümünü oluşturan bu aşamayı üç ayrı ortamdan oluşturmuştur:

Birinci ortam, model davranışlarının ve çocuğun tepkilerinin pekiştirildiği ortam olup bu ortamda, önce modele sonra çocuğa olmak üzere farklı zamanlarda farklı hikâyeler yöneltilmiştir. Her bir hikâye sonunda model, çocuğun dinlediği hikâyeye bağlı olarak geliştirdiği ahlaki uyumunun tersine olacak şekilde sürekli olarak değer içerikli ahlaki davranışlarda bulunmuş, deneyi yapan kişi de modelin davranışlarını “çok iyi”, “bu güzel”, “bu iyi” gibi sosyal pekiştireç olarak değerlendirebileceğimiz⁶ onay cümleleriyle pekiştirmiştir. Benzer şekilde çocuk, modelin ahlaki yargılarına uyum gösterip gerekli olumlu tepkiyi gösterdiği her seferde pekiştirilmiştir.

İkinci ortam, model davranışlarının pekiştirilip çocuğun tepkilerine dair herhangi bir pekiştirecin olmadığı ortamdır.

Herhangi bir modelin olmadığı üçüncü ortamda ise çocuklara basit hikâyeler yöneltilmiş, baskın ahlaki intibaklarının tersi yönde değer yüklü tepkiler gösterdiklerinde sözlü onay cümleleriyle pekiştirilmişlerdir.

Çalışmanın operant test ile deneysel aşamaları arasında geçen zaman iki hafta olup bu zamanın sonunda deneysel davranışı kabul edip anlayan çocukların çoğunluğu ile birinci haftadan üçüncü haftaya kadar çocuklar sıralanmış, toplam dokuz çift model, deneyin davranış aşamasına katkıda bulunmuştur. Değişen şartlar veya cinsiyet gruplarına göre deney grubu ya da modellerin etkilerinin

5 Burada kullanılan objektif ve sübjektif ahlaktan kasıt şudur: Objektif ahlak, olay ve durumların somut sonuçlarına göre değerlendirilmesi, niyetin dikkate alınmamasıdır. Bu durumda ahlaki değerler mevcut kurallara katı bağlılık şeklinde algılanıp değişmez olarak kabul edilir. Sübjektif ahlak ise, niyeti esas alıp ahlaki değerleri değişmez prensipler olarak değil hal ve şartlara göre değişebilen prensipler olarak görmektedir (Bk. Bacanlı, 2005, s. 74; Güngör, 2000, s. 45).

6 Onaylama, gülümseme, ilgi gösterme, övgü ve teşvik etme gibi unsurlar sosyal pekiştireç olarak kabul edilmektedir (Bk. Schmitt, B.D., Guide for Parents –Using Incentives to Motivate Your Child, *Contemporary Pediatrics*, 2004, s. 23; Neill, J & Fleming, M, Social Learning –Social Cognitive Perspectives on Personality-, *Lecture Notes*’ten aktaran Bayrakçı, 2007, s. 201).

mümkün olan değişikliklerini kontrol etmek için her bir çift, özne grupları olarak üçlü gruplara ayrılmış, modellerin sunulmasının gerektiği durumlarda, ön hazırlık amacıyla modellere çocuklara okunacak hikâyeler önceden okunmuş, tecrübe sahibi olmaları sağlanmıştır (Bandura ve McDonald, 1963, s. 278-279).

Üç aşamanın sonunda çocukların vermiş oldukları tepkilerin ortalama yüzdesi Tablo 2 ve Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 2: Üç deneysel ortamın her biri için üç test periyodunun her birinde çocukların ortaya koyduğu sübjektif ahlak yargılarının ortalama yüzdesi

Deneyin Aşamaları	Sübjektif Ahlak Yargılarının Yüzdeleri		
	<i>Model ve Çocuk Davranışları Pekiştiriliyor</i>	Model Pekiştiriliyor, Çocuk Pekiştirilmiyor	Sadece Çocuğun Davranışı Pekiştiriliyor
Temel Test Aşaması	% 20	% 22	% 20
Deneysel Aşamalar	% 45	% 55	% 25
Test Sonrası Aşama	% 53	% 50	% 35

Tablo 3: Üç deneysel ortamın herbiri için üç test periyodunun her birinde çocukların ortaya koyduğu objektif ahlak yargılarının ortalama yüzdesi

Deneyin Aşamaları	Objektif Ahlak Yargılarının Yüzdeleri		
	Model ve Çocuk Davranışları Pekiştiriliyor	Model Pekiştiriliyor, Çocuk Pekiştirilmiyor	Sadece Çocuğun Davranışı Pekiştiriliyor
Temel Test Aşaması	% 15	% 15	% 15
Deneysel Aşamalar	% 45	% 50	% 30
Test Sonrası Aşama	% 30	% 25	% 15

Testin bu aşamalarındaki uygulamalarla, modellerin çeşitli durumlardaki davranışları farklı derecelerde mükâfatlandırıldığında, onları gözlemleyen çocukların davranışlarını ne dereceye kadar modele göre ayarlayacaklarının tespitine çalışılmıştır. Ulaşılan en önemli netice şu olmuştur: Bir model bir takım davranışlarından dolayı mükâfat görüyor ve çocuk bu durumları gözlemliyorsa çocuğun, modelin o davranışlarını sergilemesi çok yüksek bir ihtimaldir (Bandura, 1962, s. 205-215).

Uygulama Sonrası Aşama

Uygulama aşamasının bitişini takiben çocuklar binadaki başka bir odaya alınmış, burada ikinci bir deneyci, model ve sosyal pekiştirmenin olmadığı ortam-

da ahlaki yargı içeren tepkilerdeki genel ve sabit değişiklikler hakkında daha ayrıntılı bilgi elde etmek için fazladan birkaç hikâyeyi çocuklara sözlü olarak yöneltmiş ve tepkilerini kaydetmiştir. Araştırmanın her üç aşamasında da farklı mekân ve hikâyelerden sık sık istifade edilmesi, deney sonuçlarının daha sağlıklı olmasına katkı sağlamıştır (Bandura ve McDonald, 1963, s. 280).

Deney boyunca deneyi yöneten kişi tarafından yürütülen sosyal pekiştirmeler ve deneysel durumlar, tepki-pekiştiriciler olasılıklarını ortaya koymuştur. Deney, modeller aracılığıyla sergilenen davranışların çocuklar tarafından farkındalığının bilinmesini tanımlayan kısa görüşlerle sona ermiştir. Deneysel planın bir özeti Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Deneysel planın özeti

Deneysel Gruplar	1. Aşama	2. Aşama	3. Aşama
Sübjektif Ahlak İntibakı	<i>Test öncesi operant seviyelerin ölçülmesi</i>	Deneysel İşlemler Aşaması	Model ve pekiştiricilerin yokluğunda sübjektif ve objektif ahlak yargılarının ölçülmesi
Objektif Ahlak İntibakı	<i>Test öncesi operant seviyelerin ölçülmesi</i>	Deneysel İşlemler Aşaması	Model ve pekiştiricilerin yokluğunda sübjektif ve objektif ahlak yargılarının ölçülmesi

Tartışma ve Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi

Test sonucunda elde edilen veriler, operant seviyede önemsiz bazı farklılıkların olduğunu ve iki farklı okuldan seçilen çocuklar için sosyal etkinin önemini açığa çıkarmıştır. Testin aşamaları sonucunda sübjektif ahlaki tepkilerde bulunmanın yaşla doğru orantılı bir şekilde artış gösterdiği tespit edilmiş, her ne kadar peş peşe gelişimsel aşamalarda bazen objektif ve sübjektif ahlaki yargılar beraber görülse de yaşları daha küçük olan çocukların çoğu objektif ahlaki yargılar geliştirmişlerdir. Daha yaşlı olan çocukların büyük çoğunluğu ise sübjektif ahlakın farklı derecelerini sergilemişlerdir (Bandura ve McDonald, 1963, s. 280).

Model davranışları ve mesaj yüklü hikâyelerle desteklenen deney aşamaları sonucunda da farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu farklı sonuçların analizi, objektif ahlaktan sübjektif ahlaka doğru uyum sağlayıp geçiş yapan çocukların değişiminde deneysel uygulamaların oldukça etkili olduğunu göstermiştir. Model davranışları ve sosyal içerikli pekiştiriciler, pozitif olarak pekiştirilen çocukların ahlaki intibaklarını objektif yönden sübjektif yöne doğru değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda deney sonrası yapılan uygulamalarda da bu durumun devam etmesini sağlamıştır. Herhangi bir pekiştiriciler olmaksızın sadece model davranış-

ları da çocukların ahlaki yargılarının değişmesinde etkili olmuş ve sübjektif ahlaki tepkilerin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu veriler, istendik sonuçların elde edilmesini hızlandırmada model davranışlarının olumlu etkisini kanıtlamıştır. Böylece model davranışlarına yer verilen iki ortam, testin sonuçlarının belirlenmesinde öncelikli olarak etkin olmuşlardır (Bandura ve McDonald, 1963, s. 280).

Model davranışlarıyla sosyal pekiştireçlerin aynı anda çocuklara sunulması uygulamasının kızlar üzerinde erkeklere göre daha büyük etki gösterdiği tespit edilmiş, kızlara nispetle erkek çocukların herhangi bir pekiştirmenin olmadığı ortamda model davranışlarına karşı daha duyarlı ve uyumlu davrandığı görülmüştür (Bandura ve McDonald, 1963, s. 280). Bu durum, model davranışları ve sosyal pekiştireçlerin etkisinin cinsiyete göre değiştiğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışma neticesinde elde edilen veriler, sübjektif ahlakın yaşla beraber aşama aşama arttığı ve bu artışta bireyin zihinsel yapısı yanında içinde bulunduğu sosyal ortamın, sosyal değişkenlerin ve model davranışlarının da etkin olduğu sonucuna bizi ulaştırmıştır. Hâlbuki ahlaki gelişimi peş peşe aşamalarla açıklayan ve onu ağırlıklı olarak insanın zihinsel yapısının bir sonucu olarak gören Piaget'in teorisi bunu kanıtlamakta yeterince başarılı olamamıştır (Bandura ve McDonald, 1963, s. 280; Bandura, 1969, s. 41). Bütün yaş seviyelerindeki çocukların ahlaki yargıları objektif ve sübjektif tepkileri aynı anda içermiştir. Piaget'in aşamalı ahlaki gelişim teorisi, çocukların değer yargılarının kolayca değiştirilebileceği, özellikle yetişkin model davranışlarının kullanılmasının bunu sağlayacağı bilgisıyla sınırlı kalmıştır. Bandura'nın araştırmasıyla elde edilen bulgulara göre de ahlaki davranışların ve değer yargılarının sosyal modellerin gözlenmesi vasıtasıyla kolayca öğrenilebileceğini söylemek mümkündür. Ancak Piaget'in teorisinden farklı olarak sosyal pekiştireçlerin, davranış değişikliğinde etkili olan bir faktör olarak öncelikli bir fonksiyon icra edebilecekleri kabul edilmelidir. Ahlaki normlar ve değerler, sosyal normların bir çeşidini teşkil ettiği için bunların öğrenilmesi ve benimsenmesi sosyalleşme denilen sürecin önemli bir parçasıdır (Güngör, 2000, s. 44-45). Bu anlamda ahlaki gelişme ve değer yargılarının şekillenmesi, olumlu-olumsuz getirileriyle sosyal etkilerden ve pekiştireçlerden bağımsız düşünülemez.

Pekiştirmeye ilave yapmak, model alınan ahlaki yargı ve davranışların çocuklar tarafından tekrar üretilmesini önemli ölçüde artırmıştır. Bu bağlamda Bandura'nın ulaştığı sonuçlar, pekiştirme ve model alma yapılarını birleştirmenin yalnız model alma ortamından daha güçlü bir öğrenme ortamı

sağlayabileceği hipotezini doğrulamıştır (Bandura ve McDonald, 1963, s. 280). Modele ait davranışlar gözlemlenirken, bu davranışlar birer uyarıcı olarak denek üzerinde idraki tepkiler uyandırmış, bu uyarıcı tepkiler zihinsel faktörlerle etkileşime geçerek istendik davranışın gerçekleşmesini sağlamıştır. Tepkinin istendik şekilde gerçekleşmesinde pekiştirme de etkili olmuştur (Bandura, 1968, s. 41). Buna göre ahlaki yargıların gelişimi, şekillenmesi ve ahlaki değerlerin öğrenilmesi esas itibarıyla “model davranışları”, “sosyal pekiştireçler” ve “zihinsel yapının” etkin rol aldığı bir sosyal öğrenme şeklidir.

Sonuç ve Öneriler

Bu testin sonucunda Bandura, en genel anlamda şu neticeye ulaşmıştır: “Bireyin her şeyi doğrudan öğrenmesine gerek yoktur. Başkalarının deneyimlerini gözlemleyerek de pek çok şeyi öğrenilebilir. Bu durumda özellikle ilköğretim çağındaki çocuklara bilişsel, sosyal, psiko-motor ve ahlaki değer yüklü birçok davranış, uygun modellerin örnekliliği ile kazandırılabilir.” Toplumun geleceği olarak görülen çocukların sosyal ve duygusal gelişimini desteklemek ve onlara insani ve ahlaki değerleri kazandırmak temel amaç olmalı, çocuğun kendisine ve topluma yararlı olmasını öğören temel değerleri benimsemesi için gerekli olan eğitim faaliyetleri doğrudan veya dolaylı olarak belirlenmelidir (Yuvacı, Şafak ve Şirin, 2013, s. 126). Bu noktada eğitimciler, her türlü öğretici faaliyetleri uygulamanın yanında ahlaki değerleri benimseyip öğrenme ve davranışa dönüştürme konusunda çocuklara örnek/model olma gibi önemli bir görevi de yerine getirmekle yükümlüdür (Bandura, 1986, s. 41). Bandura’nın ulaştığı sonuçlar, model davranışlarının ve pekiştireçlerin çocuklar üzerindeki etkisinin önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu önemine binaen konuyla ilgili şu önerilerde bulunulabilir:

1. Bandura’nın ele aldığı yaş dönemi olan 5 ila 11 yaşları, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimleri yanında ahlaki gelişimlerinde de kritik bir dönemdir. Öncelikle anne-babalar, daha sonra da öğretmenler bu dönem üzerine daha bir titizlikle eğilebilmek adına çocukların ahlaki gelişim özelliklerini bilmeli, onları tanımalı ve uygun model davranışlarla çocukların ahlaki yönden gelişimini desteklemelidir.
2. Bir nevi iç denetim olan ahlaki gelişime ortam hazırlamak adına anne-baba ve öğretmenler, soyut düzeyde uyarı yerine somut düzeyde eylemi temel almalıdır. Zira Bandura’nın da ifade ettiği gibi ahlaki içerikli bir davranış sözle anlatmaktan çok davranışlarla ortaya koymak, çocuklar üzerinde daha etkili olabilir.

3. Ahlaki yargının şekillenmesinde çocukların arkadaş çevresi ve sosyal çevreleri de gerek model olma gerekse pekiştirme mekanizmalarını işleten unsurlar olarak önemli yer tutar. Bu sebeple çocukların arkadaş çevresi ve sosyal çevreleri olumlu ahlaki yargılar geliştirmeleri adına daima denetim altında tutulmalıdır.
4. Gerek ev ortamında gerekse okulda ahlaki davranış yönüyle model olabilecek seçkin insanların hayat hikâyelerinden örnek pasajlar çocuklara anlatılmalı, ahlaki gelişimlerine katkı amacıyla bu hikâyelerden azami istifade edilmelidir.
5. Çocukların televizyon, internet ve bilgisayar oyunlarındaki olumsuz karakterlerden etkilenerek onların davranışlarını model almaları ve istenmedik yönde ahlaki gelişim göstermeleri muhtemeldir. Bu nedenle anne-babaların, çocukların seyrettikleri programlar ve oynadıkları bilgisayar oyunlarını kontrol altında tutup televizyon ve bilgisayar başında geçirdikleri vakitle ilgili rollerinin daha fazla farkında olmaları gerekir.

Kaynakça

- Bacanlı, H. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bandura, A. (1962). Social learning through imitation. *Nebraska Symposium on Motivation*. Marshall R. Jones (Ed.). Nebraska: Universty of Nebraska-Lincoln Press, 205-215.
- Bandura, A. & McDonald, F. (1963). Influence of social reinforcement and the behavior of models in shaping children's moral judgments. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(3), 274-281. <<http://jakestone.net/wikipics/pdsf/Bandura63.pdf>> adresinden Temmuz 2013'te indirilmiştir.
- Bandura, A. (1967). Social learning theory of identificatory processes, from *Handbook of Socialization Theory and Research*, David E. Goslin (Ed.).
- Bandura, A. (1969). *Principles of behavior modification*. Rinehart, Winston (Ed.). New York: Holt.
- Bandura, A. (1971). *Psychological modeling: Conflicting theories*. Chicago: Aldine-Atherton Inc.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. *Englewood Cliffs*, New Jersey: Prentice-Hall.

- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, s.1-26. <<http://www.annualreviews.org/doi/pdf>> adresinden Temmuz 2013'te indirilmiştir.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 198-210.
- Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Sosyal Öğrenme Teorisine Dayalı Öğretim Etkinliklerinin, Öğrencilerin Akademik Başarılarının Kalıcılığına Olan Etkisinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 165-166.
- Ergün, M (2004). Sınıfta Motivasyon. E. Karip (Ed.). *Sınıf Yönetimi*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Field, R. (2001).<<http://utm.edu/research/iep/d/Dewey/htm>> adresinden Ağustos 2013'te indirildi.
- Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kanad, H. F. (1948). *Pedagoji Tarihi*. İstanbul: MEB. Yayınları.
- Korkmaz, İ. (2003), Sosyal Öğrenme Kuramı. B. Yeşilyaprak (Ed.). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegema Yayıncılık.
- Malone, Y. (2002). Social cognitive theory and choice theory: A compatibility analysis. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 10-13.
- Mearns, J. (2004). The social learning theory of Julian B. Rotters. <<http://psych.fullerton.edu/jmearns/rotter.htm>> adresinden Temmuz 2013'te indirildi.
- Neill, J. & Fleming, M. (2003). Social learning –Social cognitive perspectives on personality-, *Lecture Notes*.
- Schmitt, B. D. (2004). Guide for parents –Using incentives to motivate your child, *Contemporary Pediatrics*.<<http://www.contpeds.com/becore/k/templates/issue/show/articles>> adresinden Temmuz 2013'te indirildi.
- Yuvacı, Z., Şafak, M. ve Şirin, N. (2013). Okulöncesi Çocuklarına Değer Eğitimi Verirken Davranış Geliştirme Merkezli Öğretim Yöntemi Uygulayan Öğretmenlerin Görüşleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5(126).

Influence of Social Reinforcement and Behavior Models in Shaping Children's Moral Judgments (Bandura's Example)

Ramazan GÜREL *

Introduction

Presently, the Social learning theory is used in areas such as education, educational psychology, moral development and values education. The basic approach of this theory sometimes called –Social cognitive theory- (Bandura, 1977, p. 38), is that all human learning consist of individual, environmental and behavioral factors resulting from social interaction (Bandura, 2001, p. 26; Ergun, 2004, p. 23). According to this theory, human, learning may occur as a result of modeling the behavior of individuals; thus, influencing the behavior of other individuals in society (Bayrakçı, 2007, p. 200; Demirbaş & Yağbasan, 2005, p. 165).

The first explanation about people learning from their interactions with others is based on the observations of Plato and Aristotle. According to them, education should be considered to be an individuals means to observe offer their best model (Kanad, 1948, p. 148, 169). Initially in an additional idea, John Dewey expressed that people are influenced by interacting with each other (Field,

*Dr., Marmara University, Faculty of Theology, Department of Religious Education

Address for correspondence: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, İstanbul

E-mail: ramazan.gurel@hotmail.com

2001). Later, Russian psychologist Lev Vygotsky defined learning as activities that depend on the students' interest and are developed under the guidance of teaching in society and media (Korkmaz, 2003, p. 250). The social learning phenomenon was first developed, as a theory, by Julian Rotter in 1947 (Bayrakçı, 2007, p. 200).

Psychologist Albert Bandura has been the most important contributor to the social learning theory. Along with interests in the mental processes of moral development, Bandura was particularly interested in social psychology, and his views have also been discussed regarding social learning (Güngör, 2000, p. 44). In his social-behavioral approach to learning, Bandura explained how people learn moral values; further, he expanded this approach to include processes such as assessment thinking, memory, language, and to predict the consequences of behavior (Malone, 2002, p. 10). He also dealt with moral judgment development and value learning as aspects of social learning.

Bandura's Efforts in Understanding the Development of Moral Judgment

Many theories have been developed to identify the underlying causes of human behaviors. Theories explaining moral behavior of people solely considering psychological factors have been criticized in terms of their thinking and applicability (Bandura, 1971, p. 1). According to social learning theory, people, can control their own behavior, to a certain degree by managing the stimulating factor caused by their own behavior and the results obtained from the behavior exhibited by others (Bandura, 1971, p. 6). Therefore to understand human behavior we need to consider both the individual and the environment (Mearns, 2004).

For this purpose, Bandura conducted research to test the impact of model-making and social reinforcement in the formation of moral judgments by children, aged 5-11 years, Bandura tried to justify his hypothesis by observing different test groups that were specifically selected in the three different test environments. Bandura hypothesis about to relevant responses to moral judgments contradicted what Piaget had concluded about this age group (Bandura & McDonald, 1963, p. 275). A total of 78 boys and 87 girls participated in all stages of the research. Bandura divided the research participants into three experimental groups, testing the general effects of reinforcements and model be-

havior on children by employing different applications for each group (Bandura & McDonald, 1963, p. 277).

Stages and Implementation of Test

Bandura conducted the test in the following steps:

Stage of Operant Level Measurement

Prior to the test's experimental procedures, Bandura and McDonald (1963) narrated to the children stories deals with events that resulting in substantial property damage, made in good faith, on the contrary stories about behavior of motivated individuals including issues selfish and maliciously material loss and produce insignificant results. These are unlike the events that produce insignificant results in Piaget's stages of moral development. By narrating such stories during the first stage of the test, prior to stating the results, objectively evaluates the children's moral judgment and is a reliable and equitable source for the purpose of obtaining required data (Bandura & McDonald, 1963, p. 276). Children's reviews have been measured about the seriousness of the results achieved, from very intents or results, irrelevant elements are removed that possible routing children to decide about made by the person in the story (Bandura & McDonald, 1963, p. 277). This case shows that the pre-test preparatory stories provide near-perfect preliminary estimates. Because these stories are successfully configured with intentional results, the children are able to relate to the more mischievous character of the story (Bandura & McDonald, 1963, p. 278).

Stage of the Experimental Procedure

This step constituted the main component of the test, which consisted of three different environments. The first environment is one where the consolidation of the model behavior and the child's response occurs, in this environment before the model includes a child, it is directed toward different stories at different times. The second environment is the consolidation of the model behavior without any reinforcement about the response of the children's reactions. In the third environment, the absence of a model, comprising simple and direct stories for children, were reinforced through verbal communication demonstrating value-laden responses in the opposite direction of dominant moral orientation (Bandura & McDonald, 1963, p. 278).

Ramazan Gürel

With the applications of the stages of the test, the pattern of behavior in various situations when different degrees awarded, we have tried to identify children and observe how and to what extent will their behavior adjust to model. The most important result is the following: If a model project reward for one's behavior and the child can meet the conditions, then children have a very high probability of adopting this model behavior (Bandura, 1962, p. 205).

The Stage After Application

Following the end of the application stage, the children were taken to another room in the building where a second experimenter narrated a few extra stories. To obtain more information about general and constant changes in reaction that involves moral judgments, the experimenter saved their responses in an environment that comprised the absence of models and social reinforcement. In all three stages of the study be frequently benefit from different places and stories has contributed comprehensive test results (Bandura & McDonald, 1963, p. 280). The research concluded by providing brief descriptions of children's behaviors exhibited by the model.

Discussion and Evaluation of the Obtained Data

The data obtained in these test results clearly revealed the importance of social activity for the selected children from two different schools. As a result of the test application, the authors identified an increasing subjective moral response proportional to the children's ages. Although objective and subjective moral judgments are sometimes seen in the developmental stages of smaller children, the vast majority of older children exhibit different degrees of subjective morality (Bandura & McDonald, 1963, p. 280).

Model behavior and test stages that supported by posts installed story are also different results. Analysis of these different results has show that experimental applications are very effective for assisting children in the transition of adapting objective morality to a subjective moral. Model behavior and social reinforcement not only changed direction from objective to subjective aspects of moral orientation of children that were positively reinforced but also after the test in applications was to ensure the continuation of this situation. Without any reinforcement, only the model behavior have been effective in changing children's moral judgments and contributing to the formation of a subjective moral response. These data have proven the positive effects of model behavior in accele-

rating the achievement of request results (Bandura & McDonald, 1963, p. 280). Piaget's theory that describe the progression of moral development, viewing it mainly as a result of the mental structure, has not successfully proven this (Bandura & McDonald, 1963, p. 280; Bandura, 1969, p. 41). Learning and adopting moral norms and values is an important part of the socialization process because they constitute social norms (Güngör, 2000, p. 44). Making additions to reinforcements significantly increases children's reproduction if they have received moral judgments and behaviors as a model. In this regard, Bandura's conclusions verify the hypothesis that the coupling structures to reinforce provide more powerful learning environments only in a modeling environment and in the process of model-making (Bandura & McDonald, 1963, p. 280). While observing the behavior of the models, this behavior as a stimulus evoked perceptual responses in the subjects; this stimulus response has enabled the realization of desired behavior through an interaction with the mental factor (Bandura, 1968, s. 41). Accordingly the development of moral judgment, the shaping and the learning of moral values substantially impact "pattern of behavior", "social reinforcement" and "mental structure" as an active form of social learning.

Conclusions and Recommendations

In the results of this test has Bandura and McDonalds (1963) have reached the following general result: "The individual need not learn everything directly. Many things can be learned by observing the experiences of others. In this case, knowledge can be gained by the children of primary school age and their cognitive, social, psychomotor and moral installed behavior can be influenced by suitable models." The main objective of education should be to support the social and emotional development of children, enabling them to acquire human and moral values as they are the future of society (Yuvacı, Şafak & Şirin, 2013, p. 126).

Based on these results, Bandura & McDonald (1963) provided the following recommendations to educators:

1. Children's first stage is critical. First, parents and then teachers should meticulously identify the characteristics of moral development of children in this period.
2. Regarding the development of positive moral judgments, children's social circles must always be closely monitored.
3. Television programs and computer games that children watch and play must be closely monitored.

Keywords - Bandura, Social learning, Model behavior, Reinforcement, Moral judgment.

